

La revolta de 1789 a Vic

Francesc Roma i Casanovas

Al febrer de 1789, després d'un rigorós hivern, els preus dels cereals s'havien disparat fins al punt que les classes més desafavorides de la ciutat de Vic no podien comprar els cereals o la farina amb què feien el pa. D'altra banda, a la ciutat ja hi havia alguns forns i fleques que venien el pa d'una manera més o menys lliure. En aquest context, en passar un carro de blat per la plaça del Mercadal, el 10 de febrer, les dones i alguns elements populars varen aturar el traginer i varen demanar a les autoritats locals que l'obliguessin a dur el seu gra a la plaça i a vendre'l a preus assequibles. Els fets varen continuar quan un grup de persones varen cremar diferents instruments dels forners de la ciutat i destruïren algunes fleques. Lluny d'acabar-se, els incidents es repetiren més endavant, tot i que amb menor virulència, fins que passat l'estiu les persones que havien estat detingudes varen ser indultades. Abans que això passés, la ciutat de Vic va viure en un clima de constant inseguretat, algunes persones varen abandonar la ciutat per por de les represàlies i sembla clar que la desconfiança es va instaurar entre els veïns.

Aquest article pretén estudiar aquests fets i contextualitzar-los, tot fent un repàs al context climàtic, sociocultural i econòmic en què varen tenir lloc. Per fer-ho tenim la sort de disposar de dos documents excepcionals: un informe que es pot atribuir al bisbe Veyan i un altre redactat pels gremis de la ciutat. L'espai de temps que va passar entre ambdós –gairebé quatre mesos– permet tenir una bona perspectiva sobre els fets. Aquestes documents es troben respectivament a l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic (ABEV) i a l'Arxiu Municipal de Vic (AMV), on s'acompanyen d'altra documentació que permet completar la informació que avui dia en tenim.

Per entendre aquests fets també cal conèixer com es gestionava el proveïment de productes bàsics i els canvis que es varen produir durant el segle XVIII. Això és el que farem en la segona part d'aquest article.¹

Els fets i la documentació

A l'ABEV es guarda una còpia d'una carta d'autor desconegut, datada al 8 de juny de 1789, que acompanyava un informe també anònim en què s'explica tot el procés, des del seu origen fins al moment en què el Bisbat va decidir demanar l'indult de les persones acusades. Tot i que no està

¹ Vull expressar el meu agraïment a Jaume Dantí per les indicacions sobre la manera d'enfocar aquest article.

signat, és fàcil suposar que el seu autor, o si més no qui n'havia de tenir la responsabilitat final, havia de ser Francesc Veyan i Mola, que des de 1783 ocupava el càrrec de bisbe de Vic.²

Aquest informe parla de “(...) *los excesos cometidos por una muchedumbre inconsiderada* [que no havia] *procedido tanto de animos pervertidos y crueles, quanto de precipitacion y ligereza* (...)” i diu que

*“(...) algunos vecinos pobres y de la infima clase, al ver entrar en la Ciudad unos carros cargados de trigo en la mañana del dicho dia diez de Febrero, y que no se dirigian a la plaza sino a las casas de los Panaderos, los detuvieron y ocuparon a fin de que se les vendiese el trigo. Con el motivo de las disputas que ocasiono la detencion se fue juntando mucha gente en gran parte mugeres, mozos y muchachos, y fueron a pedir al Gobernador mandase que aquel trigo se vendiese en la plaza, a lo que para aquietarlos, y evitar mayores inconvenientes hubo de condescender el Gobernador; y en efecto por medio de algunos Regidores y Diputados del Comun se distribuyo y vendio aquel trigo. Sin embargo de esto aquella muchedumbre [que] se habia congregado no se aquieto, sino que empresionada de que la escasez de trigo venal que se experimentaba en los mercados, procediere de que los expresados Panaderos, haciendo sus acopios por las vecindades lo cogian todo, solicitandolo aun à mayores precios de los que llebaba [en] los mercados, se fue de tropel y con precipitacion a las casas de los panaderos, les quebranto las bobedas de los hornos que tenian en sus casas, les ocupo alguna artesas, y las quemo en la plaza, sin que se pudiese ver contenida aquella muchedumbre ni por la Justicia ni por los Particulares que lo procuraban: pero hecho esto se sosego [sin] hacer otro daño, **ni intentar tocar los hornos publicos**, dividiendose prontamente y retirandose aquella multitud, de modo que dentro de [pocas?] horas, y mucho antes de la noche quedo toda la Ciudad quieta y sosegada”.*³

D'altra banda, entre la documentació municipal es troba una carta dirigida al baró de Serrahí, secretari de la Reial Audiència, de 12 de febrer de 1789, en què s'expliquen els fets: el dia de la revolta, a la ciutat, no faltava pa de cap tipus i es venia a les tres fleques de la ciutat a més de la del capítol eclesiàstic,

“(...) con todo acostumbradas las mugeres de los artesanos, á amasar para sí el pan en sus propias casas, comprando semanalmente el trigo en uno de los dos mercados, en los que de algun tiempo á esta parte se observa escasez, producida por la cortedad de la cosecha, no se hallo venal en el mercado de (el?) otro dia, el necesario para el abasto, y surtimiento de los compradores, lo que motivó que entrando por la mañana un carro cargado de el que iva dirigido á un Panadero, atribuyendolo la falta de trigo en los mercados, al acopio, que hacen los Panaderos para su ganancia en el pan, se comovieron algunas de las mugeres, y juntandoseles algunos jovenes, y gente inconsiderada pasaron á detener el carro, con cuyo motivo acudieron los Diputados, y síndicos á dar parte al Corregidor, quien inmediatamente dió orden á las Puertas, paraque ningun Forastero pudiese sacar mas que un pan para su camino, y pasando luego á la Plaza, encontro un numero crecido de Gentes, con quienes no bastó la autoridad del Corregidor, y Justicia, ni las persuasiones de los mismos Diputados, Síndicos, y Regidores, que concurrieron, para retirarse, y dispuso se vendiese el trigo,

² El document començava dient “*El Obispo de Vique (...) llega con su mas profundo respeto a los pies de V. M. a implorar su Real Clemencia y benignidad (...)*.” ABEV, Varis 242, doc. 66, p. 363. Datada el 8 de juny de 1789.

³ ABEV, Varis 242, doc. 66, p. 363 verso.

como y otros cereales (?), que llegaron al precio corriente de la Plaza; esto no obstante pasó la Gente después á desbaratar los particulares hornos de los panaderos, y á quemar por la tarde sus artesas en la Plaza de el mercado. Y habiendose seguidamente juntado el Ayuntamiento, y providenciado, entre otras cosas, que no se extraxese Pan de la Ciudad, ni los Panaderos comprasen para sus acopios dentro de ella, y su parroquia, se retiraron las Gentes, sin haverse reparado ningun genero de armas, ni otro desorden del apuntado, quedando desde otra providencia la Ciudad en la mayor quietud; con todo para asegurarlo mas, ayer el Corregidor acompañado de un Regidor, un Diputado, y Síndico General, pasó al reconocimiento de algunos Graneros, en los que se hallaron 452 quarteras de trigo venal, y se continuaron las diligencias con los demas Graneros, para que se venda el trigo en la Plaza (...).⁴

Segons l'informe del bisbe, la gent que havia anat a contenir la “plebe” eren un magistrat, i uns “Ciudadanos de honor, y Eclesiasticos”, els quals havien aconseguit calmar el desordre. Però per la documentació de l'Ajuntament de Vic es pot saber que els fets varen tenir una durada força llarga en el temps: el dia 2 de març va arribar una carta del governador que imposava la pena de mort a “(...) toda persona, que intentase, ya sea con mano armada, ya induciendo á otras, o ya clamoreando la rebaja de alguno de los generos que sirven para su abasto (...)”.⁵

Així mateix, el 5 de març arribava una carta del corregidor en què es donaven instruccions en el sentit que si en algun poble apareixien “(...) personas desconocidas, y que metiendo algun ruido (...)”, que fossin detingudes amb l'ajut dels veïns o de la noblesa, els gremis i els col·legis, tal com s'havia fet a la ciutat de Barcelona.⁶

Davant d'aquesta situació, l'Ajuntament decideix complir les ordres que li han arribat i acorda el mateix dia 5 de fer rondes nocturnes per la vila i els seus rabals. Així, fins al dia 17 d'abril, cada nit la ciutat serà patrullada per grups formats per 4 membres del consistori, 8 persones de la noblesa i 4 dels col·legis i gremis.⁷ A més a més, s'encarrega,

“(...) á toda la gente honrada, que induzcan á los demás á la quietud, y buen modo, y que siempre que observen algun ruido, acudan los cabeza de familia, á auxiliar la Justicia, en lo que las necesite (...)”.⁸

Amb tot, els rebomboris no es varen acabar fàcilment: el 17 de març, amb les patrulles nocturnes en marxa, es deia que

“(...) subsisten aun inquietos los animos de los habitantes de esa ciudad, habiendose atrevido á registrar tumultuariamente un carro cargado de salvado atropellando á su conductor con escándalo público”.⁹

⁴ AMV, Libro de cartas de la ciudad de 1781 a 1799. vol. 22.

⁵ AMV, Llibre d'actes, vol. 43, de 1871 a 1789, p. 269.

⁶ AMV, Llibre d'actes, vol. 43, de 1871 a 1789, p. 269.

⁷ AMV, Llibre d'actes, vol. 43, de 1871 a 1789, p. 269 verso.

⁸ Acta del dia 5 de març de 1789. AMV, Llibre d'actes, vol. 43, de 1871 a 1789, p. 269, verso.

⁹ Carta del Comte del Asalto a l'Ajuntament (còpia). AMV, cartes rebudes, vol. 49, de 1788 a 1790. P. 131.

Encara a final de mes s'escrivia que “*No estan todavia quietos los animos de los vecinos de esta ciudad, comovidos el dia diez del pasado febrero*”;¹⁰ i la nit del 9 al 10 de maig es varen reproduir els incidents a la ciutat:

“(…) *en la noche del nueve, al diez de este mes, algunos malechores, cometieron el exceso de quebrar los vidrios de las casas del Corregidor, Alcalde mayor, y quatro Regidores, y apellidandose Justicia abrieron varias casas (…)*”.¹¹

Malgrat la demanda d'informació que va fer el comte de Lacy sobre els fets, no es va poder saber qui havien estat els culpables ni quins danys concrets havien provocat. Només per un escrit d'un membre de l'Ajuntament se sap que els revoltats varen fer servir el nom del rei “(…) *para aterrorizar á algunos sugetos de la ciudad (…)*”.¹² Una carta del comte de Lacy dirigida a l'Ajuntament permet saber que a finals de maig encara hi havia a la ciutat el regiment d'infanteria de Guadalajara que originàriament s'encarregava de perseguir el contraband, però que es va veure obligat a intentar restablir la calma.¹³

El context climàtic

Els fets de 1789 només s'expliquen per una qüestió estructural (la manera com històricament s'havia gestionat el proveïment de les vitualles més bàsiques i els canvis que s'hi produeixen al segle XVIII, que seran estudiats més endavant) i una conjuntura climàtica especialment delicada. En el darrer sentit, cal dir que històricament s'ha donat molt poca importància als elements del medi ambient en l'estudi de les ciències socials (Dunlap, 2002; 3 i seg.), però darrerament – segurament pel nou context d'escalfament global que estem vivint i la seva repercussió social– aquesta mena de temes estan sent presos en consideració. Una obra recent planteja que tot i que no es pugui dir que el clima va ser la causa de la revolució francesa, sí que hi va tenir molt a veure la manca de farina i pa que aquesta situació climàtica va provocar (Fagan, 2008, 239). En el cas català, es podria dir una cosa semblant, però caldria matisar que segurament no es varen produir canvis polítics i socials de rellevància per la diferent estructura social que existia al nostre país, tal com ja varen posar de manifest els estudis de Moreu-Rey (1967) i Castells (1970).

Alguns testimonis de l'època fan referència a aquesta situació. Salvador Devant, un sastre de Fonollosa (Bages), deia que al 1789 “*ha fet un fret Mol forrt que ã Mort las Cols y las holives y ha perseuerat ã fer fret y Vent tot lo fabre y Mars y despres se prepara Una gran Axut y gran Crestia de tota especie de gra (…)*” (Hernandes, 2005; 12). Pere Martir Coll va escriure en el seu dietari que l'any 1788 “(…) *ha estat lo més mísero que los escritos y memòria dels homes han aconseguít. De blat generalment sols se cullí la llabó*” (citats en Roura, 2005; 251).

L'informe redactat pel bisbe Veyan també era clar quan deia que la causa darrera de l'aldarull s'havia de buscar en la meteorologia del moment. En les seves paraules:

¹⁰ Carta del 25 de març de 1789. AMV, cartes rebudes, vol. 49, de 1788 a 1790. P. 133.

¹¹ Còpia d'una carta enviada al comte de Lacy, inclosa en l'acta del dia 14 de maig de 1789. Llibre d'actes, vol. 43, de 1871 a 1789, p. 280 verso.

¹² Acta de la sessió del dia 18 de maig. AMV, Llibre d'actes, vol. 43, de 1871 a 1789, p. 281 verso.

¹³ Carta del 30 de maig de 1789 dirigida a l'Ajuntament. AMV, cartes rebudes, vol. 49, de 1788 a 1790. P. 150.

“Las circunstancias del tiempo eran mui fatales. La cosecha de granos que es la unica que produce este pais fue cortissima en el año pasado. El extraordinario rigor y duracion de los yelos del ultimo invierno, consumio todas las hortalizas y yervas en que consiste casi todo el mantenimiento de la gente pobre. Veíase reducida a sustentarse unicamente del pan y del maiz; y al paso que por la falta de yervas necesitaba mayor cantidad de estos alimentos, sobre tener que pagarlos mui caros, no podia lograr el arbitrio de amasar el pan en sus casas por no hallar trigo para comprarlo.”¹⁴

En la demanda feta pels síndics dels gremis de la ciutat de Vic –datada el 10 de febrer de 1789- aquests

“(…) exponen á V. S. que es notoria la escacés (sic) que ha producido la cosecha del año 1788, lo riguroso y la intemperie de un tiempo que ha quemado, y podrido las verduras, y legumbres á que se apoyaban los pobres, circunstancias que les constituyen en el estado mas deplorable mayormente quando vemos faltar medio año para la nueva cosecha.”¹⁵

En aquest context, el 2 de novembre de 1788 Maria Comas, del carrer de la Fusina, vídua d'un sabater, amb tres criatures al seu càrrec a les quals *“(…) los tengo desnudos que no se como me lo aga para arroparlos para pasar el ynvierno (...)”*, demana al bisbat de Vic *“limosna para vestirne alguno”*. Tres dies més tard, Francesc Costa, pobre de solemnitat que viu fora del portal de Gurb de la ciutat de Vic, demana *“(…) una poca de ropa para abrigarse este ybierno (...)”*.¹⁶

Sembla que el mal temps va continuar durant la primavera de l'any següent, perquè una carta adreçada a l'Ajuntament, datada el 17 de maig de 1790, feia saber que el capítol catedralici havia establert *“la estacion acostumbrada”* per a l'endemà dia 18 per la *“necesidad de que amanezca el Sol para preservar la cosecha”*.¹⁷

El context socioeconòmic

Si es pot afirmar que el detonant final d'aquest avalot va ser l'extraordinària gelada de l'hivern de 1788-1789, cal remarcar que aquesta causa natural anava acompanyada d'altres elements pròpiament humans. Així, si el document episcopal es mostra molt condescendent amb les persones revoltades, segurament era perquè seguia una política d'atenció als desvalguts que l'Església havia posat en marxa gairebé des dels seus orígens:

“(…) todo el succeso se reduxo, a que como por la escasez del trigo venal que se experimentaba en los mercados no alcanzase alguna gente a proveherse de el para amasarlo en sus casas, no obstante que el pan estaba abundante en las panaderias, y se observase que al mismo tiempo que en la plaza escaseaba el trigo, se introducian en la

¹⁴ ABEV, Varis 242, doc. 66, p. 364.

¹⁵ AMV, llibre d'actes de 1781 a 1789, vol 43. Carta inserida entre les pàgines 254 i 255.

¹⁶ ABEV 1021/4 Govern de la diòcesi, correspondència de la ciutat i parròquia de Vic (1687-1800), carpeta corresponent a l'any 1788.

¹⁷ AMV, Cartas a la Ciudad, 1788 a 1790 (vol. 49). P. 204.

Ciudad algunas cantidades de el, para ciertos Panaderos que tenian hornos en sus casas, y no solo vendian pan en la Ciudad, sino que provehian de el a otros Pueblos (...).¹⁸

“En tan triste constitucion parece menos estraño que se acalorasen los animos de esta pobre gente, y que sin reflexion se precipitasen a ocupar el trigo que ellos con su dinero no podian lograr, y veian que entraba para los que hacian trafico con el amasijo no solo para la Ciudad sino para otros Pueblos”.

*“Su primera intencion se vio que unicamente se dirigió à ocupar el trigo para comprarlo; y congregada casualmente con esta ocasion la muchedumbre fue facil que se comoviese e insultase contra unos (...) a quienes juzgaba autores de una especie de monopolio que ocasionaba la falta ô escaseaz de trigo venal: y como por otra parte no se hubieren observado antecedentemente incidios algunos de comocion ni se vio prevencion, ni uso de armas, es manifiesto que no hubo premeditacion para que lo que executaron, sino que se hizo por precipitacion y a impulso de un movimiento repentino.”*¹⁹

Tal com es veu, els fets varen ser una autèntica revolta del pa, com les que va analitzar E. P. Thompson (1979) ja fa anys. El document continua buscant l'objecte de la ràbia de la “plebe”, que no era altre que quatre o cinc forners particulars,

*“(...) pues a ninguno otro se hizo daño, y el que a aquellos se les hizo quebrantandoles los hornos y quemandoles las artesas, no se considera de valor muy crecido. Ni a persona alguna se hizo otro daño que una leve herida con una piedra à un mozo de la Compañia suelta que hay en esta Ciudad para perseguir los Contrabandistas.”*²⁰

El document dels gremis conté una explicació de les causes darreres del motí (l'escassetat produïda pel mal temps que impedia arribar a la propera collita amb les reserves de què es disposava), però hi afegia un altre factor: l'especulació d'uns quants forners.

“Lo provisto de algunos troxes de granos de los años precedentes no puede afianzarles esperansa en el alivio, y beneficio de su pobreza, porque el trigo que está en ellos recondido se extrahe, y acopia en un precio superior, y exorbitante por quatro ó cinco panaderos que han tomado acientos (sic) de provision para infinitas poblaciones del Principado remotissimas algunas de ellas ala presente Ciudad, y vemos con dolor de nuestro corazon que aquellas mucho mas fertiles que nuestra comarca se alimentan de los pocos granos que esta produce, y dexando atrás mas de 30 lugares del Corregimiento se dice que la grande y poblada villa de Berga del corregimiento de Solsona, la ciudad de Manresa, y varios pueblos de su partido, y aun en parte la capital del Principado, se abastece[n] de pan cocido en los ornos (sic) de la presente Ciudad, sin que en ella entre ni se ayude esta extraccion de un grano siquiera de los que producen los payses abastecidos de nuestra escasa produccion.”

“Este acopio que hacen los Panaderos en quienes la experiencia acredita que lo subido del precio a que pagan los granos en nada disminuye sus ganancias, y acrecentamiento pues vemos enriquecerse de dia en dia con repetidas compras, y adquisiciones produce la

¹⁸ ABEV, Varis 242, doc. 66, p. 363 verso.

¹⁹ ABEV, Varis 242, doc. 66, p. 364.

²⁰ ABEV, Varis 242, doc. 66, p. 364.

*mayor miseria en la plassa de la Ciudad pues ellos compran el trigo bueno limpio, y bien crivado en un precio subido como v. g. de siete libras y media por quartera que es el mas conveniente ala razon, y aun que en la plaza se saca á venal alguna porcion de trigo, y esta escassa mixto, y mermoso á precio inferior, ya lleva en si la diferencia esta Calidad al que compran los panaderos en los graneros. Y como aquellas personas piadosas, y que desearían favorecer al Publico sacando venal su trigo bueno limpio, y pesado con algun mayor valor al que se merece el sucio, mixto, y mermoso que tal vez con afectado dolo se vende en la plassa, si augmentassen el precio de solo dos Reales, temen incurrir la nota de alteradores de precio comun de la Plassa, y se retrahen dela extraccion por no incurrir la otra nota.”*²¹

A la vista d'aquest informe, sembla clar que el comerç dels grans s'està liberalitzant i que aquests flueixen cap a les zones on seran millor pagats. Això fa que alguns productors locals no s'atreveixin a portar el seu gra al mercat per por d'haver de vendre'l a preus baixos o, pel contrari, de ser acusats d'usurers.²² Ho diu ben clar una carta del baró de Serrahí del 7 de novembre de 1789 adreçada a l'Ajuntament de Vic:

“(...) los principales motivos de retrhaerse los que tienen trigos venales en los lugares de ese corregimiento de ir á venderlos á esa Ciudad, consiste en que haviendolo de vender á precios algo mas altos de los que actualmente tienen otro comestible en esa Cabeza de Partido, temen que por esta razon se les insulte; de lo que tal vez ha havido (sic) algun eemplar.”

Per aquest motiu el baró havia resolt que es previngués l'alcalde major i que

*“(...) cele, y vigile con la maior actividad á los vendedores de granos, y en especial de trigo [que], ninguno de los compradores ni otra persona les vex[e,] injurie, ni moleste en modo alguno, aun quando pidan maior precio por ellos del que tubieren en aquella sazón en la misma Ciudad, y que procure el Alcalde Maior que los mismos vendedores entiendan haverse dado esta providencia, a fin de que con plena libertad, y sin el menor recelo puedan ir á vender granos á esa Plaza.”*²³

Aquest preu elevat, en un context en què la usura i el guany (*logro*) eren mal vistos, és el que componia el combustible que va atiar la revolta. En aquest sentit se sap que després que es fes el cens dels blats i farines varen aparèixer més de dues mil quarteres de gra disponibles per vendre. Com que no era suficient, es va decidir que se'n compraria a fora. Així ho explica una carta del 2 de març de 1789 adreçada al Baró de Serrahí,²⁴ carta en què es diu que als pobles de la rodalia de

²¹ AMV, llibre d'acords de 1781 a 1789, vol 43. Carta inserida entre les pàgines 254 i 255.

²² Hi ha un altre factor que cal tenir en compte i és que no sempre les autoritats públiques actuaven com s'hauria esperat. És el cas del corregidor de la ciutat, José Federico (que es va incorporar al càrrec al 1790, i per tant no hauria tingut res a veure amb els fets de 1789), que va ser investigat per diferents abusos de poder, entre els quals un document confidencial de 1791 l'acusava del fet que el zel amb què demanava els albarans a la gent que volia treure gra de la ciutat de Vic si no volien ser multats havia “(...) retraido la conduccion de ellos [grans] à los mercados (...)” “Esta disposicion, segun sospechas del publico, es para negociar mejor por su cuenta los granos que se han conducido desde Barcelona à Vich (...)”. ABEV, Mensa Episcopal, 1021/4 (antic 1021).

²³ AMV, Cartas a la Ciudad, 1788 a 1790 (vol. 49). P. 181.

²⁴ AMV, Cartas de la Ciudad de 1781 a 1799. vol. 22.

Vic el preu del blat era més car que a la ciutat i que per això no arribava blat a la capital: els “forasteros” preferien vendre’l a fora i no a Vic.

La mateixa idea es troba en una carta del baró de Serrahí al corregidor i l’Ajuntament de Vic. En ella s’explica que a principis de març encara hi havia dificultats perquè els comerciants forans duguessin blat a Vic “(...) á causa de que en los pueblos de la comarca se vende à precio mas alto (...)” que el que es pot trobar a la plaça de Vic, on es ven “(...) por menor precio de lo justo”.²⁵

Actuacions i conseqüències

La consulta de la documentació de l’arxiu municipal de Vic permet afirmar que l’Ajuntament es va implicar en la solució dels problemes el mateix dia 10 de febrer, quan, en vista de la “comocion ocurrida hoy en esta Ciudad”, atenia les peticions que li havien fet els síndics dels gremis demanant “(...) la privacion de la extraccion de Pan cozido de la presente Ciudad (...)”. Per això s’acorda que es publiqui un ban

“(...) mandando a todas, y qualesquier personas de qualquier estado, y condicion que sean, que de hoy en adelante no haya alguna que ose, ni presuma sacar pan cocido de esta Ciudad, y sus arrabales, bajo la pena de sesenta reales, y comiso del pan, aplicadera á lo dispuesto por Reales edictos.”

“Assimismo, que de esta hora en adelante no haya Panadero alguno, que ose, ni presuma comprar trigo en esta Ciudad, y su Parroquia, para vender pan, por su comercio, bajo la misma pena. Que todas las Personas de qualquier sexo que sean desde la publicacion de dicho edicto, y pregon, no puedan ir de dia aquadrilladas, bajo las penas establecidas por las Leyes del Reyno, y por la noche no puedan ir sin luz, ni mas de dos juntos, bajo la pena de treinta reales, y tres dias de carcel, y los Padres lo pagaran por los Hijos, y los Amos por sus Criados, y Criadas. Finalmente: que todos los Taverneros de esta ciudad, y sus arrabales, á las seis horas de la noche tengan sus casas zerradas, sin admitir en ellas á Persona alguna, si solo vender los generos á quien los necesite, sin hazer detencion alguna, bajo la pena de treinta reales, y tres dias de Carcel.”²⁶

Com que la situació tenia una dimensió superior a la local, el mateix varen fer altres ciutats: “(...) algunos pueblos de la Comarca han prohibido extraherlos de sus terminos.”²⁷ En aquest darrer sentit, durant la tardor-hivern de 1789, l’Ajuntament de Roda de Ter va embargar el blat corresponent al delme que tocava a l’església de la Pietat de Vic. Per solucionar el conflicte hi va haver d’intervenir el baró de Serrahí: entre el 4 i 6 de desembre de 1789 s’havia elaborat un cens dels blats disponibles, i els comptes que l’acompanyaven demostraven que faltaven 1.153 quarteres per arribar fins a la propera collita.²⁸ Per això s’entén la seva resistència a pagar els delmes i que d’aquesta manera Roda es quedés sense gra.

El mateix dia 10 el Consell municipal de Vic també va acordar fer un registre de los “troxes, ó graneros de esta Ciudad, y su Parroquia, y formal descripcion de todos los trigos que en ellos se

²⁵ Carta del 6 de març de 1789. AMV, Cartes rebudes per l’Ajuntament, vol. 49.

²⁶ AMV, Sessió del dia 10 de febrer de 1789. Llibre d’actes vol. 43 (de 1781 a 1789). P 255.

²⁷ AMV, Libro de cartas de la ciudad de 1781 a 1799. vol. 22.

²⁸ ABEV, Vic, Pietat-486 (document signat per l’ajuntament).

hallen, para que con esta noticia pueda el Ayuntamiento providenciar lo conveniente, á fin de que no tengan extravio, y no se experimente falta (...).²⁹ Així el dia 13 es procedia a posar al mercat els possibles grans que estiguessin retinguts en cases particulars. El mateix es va fer amb els blats en poder de l'Església: l'Ajuntament va fer saber al Bisbat que

“(...) en atencion a la escasez de trigo que se experimenta para el abasto de esta Ciudad, se ha visto procurado a tomar razon de las Personas Seglares de esta Ciudad, de las cantidades de trigo que tienen existentes, y no necesitan para el abasto de sus casas hasta la proxima cosecha del corriente año, efecto de que estos sobrantes socorran la necesidad del Publico sacandolo a vender en tiempo oportuno en los mercados de esta ciudad (...)”.³⁰

En el mateix sentit, el 2 de març de 1789 el Conde del Asalto feia publicar un edicte en què es deia que qualsevol persona que tingués farina o grans que anés a declarar-los a la justícia, i que en cas contrari se li podrien incautar, *“(...) á fin de que le sirva de gobierno su exâcta noticia; como tambien para que el Público quede satisfecho de su certeza (...)*”.³¹ Només hi hauria una excepció: que el venguessin urgentment als veïns del seu poble al preu corrent, als fornars o als abastidors.³²

Així mateix, el vicari general o el bisbe, diu a l'Ajuntament de Vic que els eclesiàstics també han contribuït i continuaran fent-ho a l'assortiment del mercat,

*“(...) pidiendose pasase mis oficios con las Comunidades y Personas eclesiasticas, para que igualmente concurriesen por su parte a socorrer la dicha necesidad. Yo aunque hace dias que habia comenzado a hazer sacar a los mercados el que tenia colectado de las rentas de la Mitra, desde luego he ofrecido al M. I. Ayuntamiento que puede disponer del que ha quedado en mis graneros para que disponga continue en sacarse quando le parezca mas oportuno para remedio de la publica necesidad.”*³³

No hi ha dubte, per tant, que el Bisbat havia decidit intervenir en el conflicte, tal com deia en el seu informe, a causa del *“(...) dolor y comiseracion, que le infunde el desconsuelo, la consternacion y la miseria de un considerable numero de familias pobres de dicha Ciudad (...)*”.³⁴

Tampoc no deixa de ser simptomàtic el fet que el 6 de març de 1789 una acta del capítol dels canonges de la catedral de Vic recullís l'acord de donar informació sobre els grans i farines que tenien, per respondre a una providència governativa.³⁵ O sigui, que l'afer havia adquirit un dimensió en què hi estaven implicades gairebé totes les administracions del moment.

²⁹ AMV. Sessió del dia 10 de febrer de 1789. Llibre d'actes vol. 43 (de 1781 a 1789). P 255.

³⁰ ABEV, Mensa Episcopal, 1117, doc 83. AMV, Llibre d'acords, vol. 43, de 1871 a 1789, p. 265.

³¹ ABEV, Mensa Episcopal, 1117, doc. 83

³² ABEV, Mensa Episcopal, 1117, doc. 83

³³ ABEV, Mensa Episcopal, 1117, doc 83.

³⁴ ABEV, Varis 242, doc. 66, p. 363.

³⁵ ABEV, ACV arm 57/73 (Libri Secretariatus), p. 248.

El desenllaç

Tal com va assenyalar Moreu-Rey per al cas barceloní, els inculpats d'aquells fets varen trobar tota mena de facilitats entre els sectors burgesos i el clergat per protegir-se de la persecució decretada per l'Audiència (Roura, 2005; 259). En el cas vigatà, tant el Bisbat com el Consell municipal es posaren clarament al costat dels revoltats.

El Bisbat ho va fer demanant l'indult d'alguns acusats, motiu pel qual redactà l'informe que s'ha comentat al principi. Arran d'aquesta gestió, una carta del comte de Floridablanca, de 25 d'agost de 1789, dirigida al bisbe de Vic, l'informava que sa majestat havia resolt “(...) *que se vea la causa formada sobre la sublevacion acontecida en esa Ciudad en el dia 10 de Febrero del propio año, quedando en el animo de indultar à los que no resulten ser reos mui principales (...)*”³⁶ i que per aquest motiu el cas havia passat a mans del comte de Lacy.

D'altra banda, la resposta evasiva de l'Ajuntament a la demanda d'informació sobre els fets de la nit del 9 al 10 de maig indueix a pensar en un possible encobriment dels culpables per no agreujar encara més la situació (en un sentit semblant a com es podria interpretar l'actuació del bisbe en el moment de demanar l'indult). Fins i tot, es pot pensar en una defensa dels interessos dels revoltats: el 26 d'agost s'acordava que els diners que havien sobrat de comprar blat per esperar la nova collita s'apliquessin “(...) *en subsidio de los encarcelados, y familias de los reos contra los quales se procede criminalmente (...)*”.³⁷

En un sentit semblant es podria interpretar el fet que, després d'escoltar l'Ajuntament, el baró de Serrahí va decidir de no donar permís per refer els forns destruïts per “*los amotinados del dia 9 de febrero (sic) de este año, y [que] pertenecian a tres panaderos de esta ciudad (...)*”.³⁸

Finalment, per una còpia d'una carta del 7 de setembre, adreçada al comte de Floridablanca, se sap que el rei, “(...) *movido de su inata (sic) clemencia, se ha dignado indultar a todos los que no resulte ser reos mui principales (...)*”³⁹ i se suposa que això va tornar la calma a la capital de la Plana. S'acabaven d'aquesta manera uns mesos d'inseguretat i desconfiança durant els quals les classes populars havien estat clarament perjudicades, perquè, com deia l'informe del bisbe Veyan (juny de 1789), a resultes del “*desorden popular*” del dia 10 de febrer moltes famílies pobres “*de artesanos y jornaleros*” es trobaven “*desamparadas de los que con su trabajo las sustentaban*” perquè havien hagut de fugir de la ciutat:

*“Por temor de sus resultas se han ausentado muchissimos Vecinos e hijos de familia de quienes dependia el sustento de sus casas [es refereix a artesans i jornalers, molts dels quals] no siendo ni los autores de la commocion, ni los principales executores de los excesos, se hayan ausentado solo por el temor de ser aprisionados por haber concurrido en alguna manera.”*⁴⁰

Quatre mesos després dels fets, encara no s'havia pres cap decisió, ningú havia estat acusat formalment: “*Con esto se ignora en el publico contra quienes resultan principalmente los*

³⁶ ABEV, Varis 242, doc. 66, p. 361. N'hi ha més informació a ABEV 1021/4 Govern de la diòcesi, correspondència de la ciutat i parròquia de Vic (1687-1800), carpeta corresponent a l'any 1789.

³⁷ Sessió del 26 d'agost de 1789. Llibre d'actes, vol. 43, de 1871 a 1789, p. 290 verso.

³⁸ Vegeu les cartes de l'11 de juliol i de l'1 d'agost de 1789 en Cartes rebudes, vol. 49, de 1788 a 1790. P. 158 i 167.

³⁹ ABEV, Varis 242, doc. 66, p. 367.

⁴⁰ ABEV, Varis 242, doc. 66, p. 362.

cargos; el temor se difunde, los fugitivos se multiplican, las ausencias se dilatan y crece la miseria de muchas familias.”⁴¹

Els fets de Mataró i la seva repercussió a Vic

Els fets de Vic de 1789 corresponen a un seguit d'avalots que es varen produir en diferents poblacions de Catalunya (Mataró, Arenys, Martorell, Vic, Sabadell i Sant Boi, segons Roura, 2005; 258) i que ja fa anys varen ser estudiats per Moreu-Rey (1967) i Irene Castells (1970).⁴² Una de les ciutats en què hi hagué incidents va ser Mataró, a resultes dels quals es va plantejar un problema als administradors de la catedral de Vic, l'actuació dels quals demostra un cop més la implicació eclesiàstica en la protecció dels més necessitats.

Un document notarial que es guarda a l'Arxiu Episcopal de Vic informa dels fets de Mataró. Es tracta, segons el document, “(...) *de la Comocion o Motin estudioso (?)*, que en la noche del dia primero de Marzo proximo pasado se experimentó en la presente Ciudad (...)” de Mataró, el principal actor de la qual era Jaume Vilardell, *curtidor* i ajudant de pregoner, nascut a Sant Celoni però resident a Mataró.

Vilardell era “(...) *otro de los que hacian cabeza de otro Motin, diciendo con voces tumultuarias que se havia de pegar fuego a toda la Ciudad: que con otros se dirigió a la Casa Rectoria para tocar la campana à Somaten, ò à rebato: que iba convidando à otras Gentes para ello, diciendo que habian de matar à Antonio Romaní[,] Revendedor de Granos, y a Ignacio Boet[,] Comerciante, y que les havian de quemar sus Casas: que en efecto destrozaron las puertas principales de la Casa de dicho Antonio Romaní, saqueando un caxon de la mesa que tenia en su botiga; robaron el dinero que havia, se llevaron sacos, ò talegas para ensacar trigo, hicieron pedazos de Vales, libreta de deudas y otros papeles que encontraron en dicho caxon, impòrtando el total del Dinero, Vales, papeles, y libretas mas de mil, y ochocientas libras catalanas: que fue otro de los que destrozaron un carro para arrimarse: que despues pegaron fuego à dos Pajares de la casa de Ignacio Boet: que en la noche del dia segundo del mismo mes de Marzo, se presento dicho Jaime Vilardell en casa del Sr. Governador, diciendo que las Gentes se habian buuelto à sublevar en gran manera, y que seria peor que en la noche antecedente si no les baxavan el Pan a siete dineros la libra: que el dicho Jaime Vilardell en la tarde del dia tres del mismo mes de Marzo insultó la Casa del Cura Parroco, diciendo con voces tumultuarias, que si no se baxava el Pan vendrian los de algunos lugares vecinos y se quemaria toda la Ciudad: que despues faltó al respeto al Vicario Antonio Francás, diciendo que en la noche quemarian las puertas de la Rectoria y tocarian la campana à Somaten, ò à rebato (...)*”⁴³

En el mateix fons documental també es conserva una carta de l'alcalde de Mataró del 7 de maig de 1789 per la qual sabem que els fets havien tingut lloc poc després dels incidents de Barcelona i que el mateix alcalde demanava l'extracció de Vilardell de la catedral de Vic, on el sospitós s'havia refugiat per no caure en poder de la justícia.

⁴¹ ABEV, Varis 242, doc. 66, p. 362.

⁴² Vegeu també Roura, 2005; 250 i seg.

⁴³ Document del 14 d'abril de 1789. ABEV, AEV 1021/4 (antic 1021), carpeta corresponent a l'any 1789.

Aquests documents van anar a parar a mans del canonge de la catedral de Vic i vicari del bisbat, Fèlix Vila i Coll, el qual, en una carta del 18 de maig de 1789, explica que Jaume Vilardell s'havia refugiat a la catedral de Vic a l'empara del dret d'asil de l'espai sagrat. La intenció del notari i de l'alcade mataronins era que sortís de la protecció eclesiàstica amb la garantia que si no era trobat culpable seria retornat a aquest espai sagrat.⁴⁴

La resposta del vicari va ser que a Catalunya no hi havia pràctica que els jutges eclesiàstics autoritzessin l'extracció dels reus del sagrat. A més a més, hi havia també un problema de jurisdicció (els fets havien tingut lloc al bisbat de Barcelona, i el sospitós estava acollit al bisbat de Vic). Tot això, eren arguments que sostenien la tesi del vicari: "*A mas de que a mi corto entendimiento no parece que los delitos que se refieren en la carta de Vm y certificacion que me incluye son de los exceptuados del goze de inmunidad.*"⁴⁵

Pel que en sabem, no sembla que Vilardell fos expulsat de l'espai sagrat. De fet, malgrat els atacs que havia dedicat a l'estament eclesiàstic i la pertorbació social que havia representat la seva actuació, incrementada pel fet de ser ajudant de pregoner, en el seu cas es va aplicar el dret d'asil. Podria ser que hi tingués alguna cosa a veure el fet que se l'acusés de lluitar contra persones suposadament usureres, actitud aquesta que estava clarament en contra del discurs ideològic eclesiàstic (Puchades, 1999) i de les pràctiques consuetudinàries municipals que passem a estudiar.

Els antecedents: les caresties del segle XVII

Tal com hem estudiat en un altre lloc,⁴⁶ des de l'inici de l'edat moderna el govern municipal de Vic havia anat adquirint prerrogatives sobre la gestió de l'alimentació bàsica de manera que assegurava la provisió de la col·lectivitat local i especialment el seu sector més vulnerable. Per això es prohibia pastar pa per vendre'l, especialment als taverners i comerciants en general, i s'obligava a fer aquestes transaccions a la plaça. La ciutat també s'assegurava que podria segrestar blat en diferents llocs de la vegueria i obligar els seus amos a vendre'l.

Sabem que hi havia hagut problemes relacionats amb la provisió de blat l'any 1619,⁴⁷ un moment en què, malgrat que el preu dels cereals s'havia disparat, ningú no s'atrevia a posar-los a plaça per por de ser acusat d'usurari. Els problemes es repetiren al 1622, i al 1626 hi hagué una actuació exemplar contra un taverner a qui es cremaren les taules i el senyal d'hostal per pastar pa sense llicència.⁴⁸ A partir de 1642-1650 apareixen clares mostres de liberalització del mercat de cereals, que es combinen amb actuacions menys liberalitzadores com ara obligar a vendre els blats dels particulars o evitar la sortida de grans de la ciutat (1643, 1645, 1651, 1677, 1678,

⁴⁴ ABEV, AEV 1021/4 (antic 1021), carpeta corresponent a l'any 1789.

⁴⁵ ABEV, AEV 1021/4 (antic 1021), carpeta corresponent a l'any 1789.

⁴⁶ Roma i Casanova, Francesc, 2009, "La gestió dels proveïments bàsics i les revoltes de l'edat moderna a Vic". Document electrònic disponible a <http://www.francescroma.net/web/abastaments.pdf>.

⁴⁷ "(...) esta nit passada se trobaren en la botiga de blat del pallol de la present ciutat [dos jurats del consell], ahont sentiren grandissims avalots i crits de moltes persones qui granejaven contra de m^o Joan Stevanell botiguer de dita botiga y de Jaume Puig Serarols arrendador del dret del blat de la present Ciutat, dient que los blats que los particulars encomanaren al dit m^o Joan Stevanell per vendre en dita botiga, els dits Stevanell i Puig Serarols per llur traginer y a compte llur lo enviaren a la vila de Olot ahont tenen botiga uberta y venen dits blats ab molta negociatio que fan de aquells, y resta la dita botiga del dit pallol sens gra de blat y lo pallol desprovehit lo que redunda en notable dany y perjudici dels pobres de la present Ciutat (...)". AMV, actes del Consell de la ciutat, Vol. 14, de 1619 a 1622. 8 de gener de 1619.

⁴⁸ AMV, llibre d'actes, de 1622 a 1630. Vol. 15. 28 de setembre de 1626.

1680), fets que varen causar més d'un problema. Ja en el nou marc borbònic, i a l'empara de l'article 46 del decret Nova Planta,⁴⁹ s'estableix entre el consistori vigatà la creença que el poder municipal havia de gestionar aquests afers, i que això legitimava els registres de les cases i les incautacions per fer dur els cereals al mercat. En aquell moment la ciutat tenia quatre forns propis, un dels quals servia únicament i exclusivament a la tropa, i en lloga un altre per fer front a l'increment de població;⁵⁰ a més, també hi havia l'establiment conegut con la Canonja, que servia el pa als eclesiàstics.

És interessant retenir que al 1734 i de nou al 1746 Antoni Mas demanava poder pastar i vendre "*pan de trueque*", però l'ajuntament s'hi va oposar adduint que unes antigues ordinacions prohibien vendre pa a qualsevol veí, "(...) *con la pena de comisso [i] multa de 10 L y la de ser quemados la Artesa y demas paramentos en caso de contrafaccion (...)*",⁵¹ accions que serien dutes a terme pel amotinats al 1789. De fet, el segle XVIII segueix amb la mateixa política vacil·lant dels dos anteriors, de manera que en moments de bonança econòmica, bones collites o fàcil aprovisionament la política municipal es decantarà cap a posicions més liberals, mentre que en èpoques de crisi es posaran en marxa els mateixos mecanismes d'intervenció econòmica que s'han vist abans. A grans trets es pot dir que el segle XVIII també es caracteritza per l'intent d'evitar la presència de testaferrós i intermediaris en la provisió dels productes bàsics, fins al punt que l'any 1771 la fleca municipal serà gestionada pels gremis de la ciutat.

Davant d'un episodi d'escassetat de 1748 s'acorda (17 de febrer) que només es podran fer intercanvis de cereals a la plaça, un dels temes centrals d'aquest període i que també apareix reflectit en les reaccions de 1789. Aquest és un dels temes importants, perquè la plaça del Mercadal es converteix en aquell moment en l'espai públic i visible on han de tenir lloc els intercanvis per evitar l'especulació. Tot el que no passés per aquest espai era mirat de manera sospitosa, com a possible tracte usurari. El fet de dur els grans a la plaça també tenia una altra justificació: hi ha força motius per creure que en la mentalitat col·lectiva i sobretot en els grups dirigents del municipi hi havia la creença que entre productors i consumidors hi havia d'haver el mínim d'intermediaris possible. Per això el que es valorava era que el mateix productor dugués el producte del seu treball a la plaça, on seria comprat directament pels consumidors i consumidores. Qualsevol intermediari era vist com un paràsit que feia augmentar el preu dels productes sense aportar-hi valor. Sembla que aquesta seria la raó que explicaria l'actuació dels poders municipals (i fins i tot estatals) en contra dels comerciants, agabelladors, testaferrós i fins i tot les mateixes dones dels pagesos de la parròquia.

En aquest context, al setembre de 1748 començava un conflicte de grans dimensions que segurament assentaria les bases del que les classes populars esperarien dels dirigents de la seva ciutat en el futur. Segons l'acta del 6 de setembre de 1748, el 31 d'agost el corregidor havia publicat un edicte en què manava que no s'alteressin els preus dels cereals i obligava als venedors de grans que n'abaixessin el preu, sota pena de presó. Tot i que l'actuació municipal va aconseguir que el corregidor ordenés als seus agutzils que no intervinguessin de manera tan contundent, el següent dissabte, 7 de setembre de 1748, faltaven els grans al mercat i es produïa una certa inquietud popular en un context en què els preus dels cereals eren més elevats fora de la ciutat de Vic que en aquesta. Per arreglar-ho, l'Ajuntament

“Acordo el que no se fixen precios â los trigos, y granos, y que por los mismos Regidores se publique, y haga entender â todos los Labradores, y Arrendatarios que sin reparo

⁴⁹ L'article 46 del Decret de Nova Planta establia que "*Los Regidores tendrán à su cargo, el Gobierno Politico de las Ciudades, Villas, y Lugares, y la Administracion de sus Propios, y Rentas (...)*."

⁵⁰ AMV, llibre d'actes de 1727 a 1734. Vol. 35. 21 d'octubre de 1728.

⁵¹ Carta del 5 de desembre de 1746. AMV, Cartas de la ciudad, 1740-1753. vol. 18.

entren trigos ala Ciudad, con el seguro que no se les precisará â venderlos â precios destinados, sí a los que convinieren entre los Vendedores, y Compradores, y que si esta providencia no abasta, se tome otra resolucion para poder conseguir la entrada de trigos (...)”.

Dos anys més tard hi hagué problemes a causa de la intervenció d'alguns intermediaris, especialment d'alguns treballadors municipals (purgadors, garbelladors) que despatxaven el blat d'altres persones, rol que força vegades també era assumit per les seves dones (acta del 22 d'abril de 1750). La resposta va ser prohibir la venda a aquests intermediaris i separar el lloc on es venia el blat procedent del marc vigatà del dels foraster. En tot cas, els intermediaris no podrien guardar el blat que tenien encomanat a casa seva; excepte casos especials, l'havien de tornar als seus propietaris. Com que tant els forasters com els productors vigatans havien deixat de servir el mercat local, “(...) *por haverlos quitado la libertad, que siempre havian gosado de valerse de persona de su confiansa, que por lo regular era de Quibradores (...)*” (actes del 13 i 17 de juliol de 1750), l'Ajuntament es va haver de fer enrere tant en la prohibició dels intermediaris com en la separació dels llocs de venda.

Un conflicte semblant va aparèixer al 1751 i va deixar veure de nou les diferències entre el corregidor i l'Ajuntament. Aquest darrer semblava tenir una posició més lliurecanvista que estava en la línia de la nova legislació estatal: l'any 1765 s'abolí la taxa de grans i se'n permetia el lliure comerç a qualsevol persona, no només als mercaders. De tota manera, els gremis de la ciutat, en el nou context polític, varen seguir mantenint una posició no tant liberal. Aquest fet és molt important, perquè a partir de 1771 seran els gremis qui s'encarregaran de l'arrendament de les fleques municipals, fet que segurament explica perquè no consten actes de violència contra aquests establiments. De tota manera, en situacions de crisi, l'Ajuntament segueix intervenint en el mercat local i continua la seva preocupació per evitar els intermediaris. Alhora a la dècada dels setanta el procés de liberalització s'accelera, de manera que als anys vuitanta el sector privat ha fet entrada en el sector flequer de la ciutat.

El canvi en la regulació estatal

Els documents indiquen que la calma va tornar a la ciutat de Vic quan es va publicar un ban amb una pragmàtica de 17 d'abril de 1774. Llavors, segons el bisbe “(...) *se retiro toda la gente, quedo todo en sosiego y tranquilidad (...)*”,⁵² extrem que, com s'ha vist, no sembla que fos tan clar. De tota manera, aquest fet indica la importància que les classes populars donaven a determinades normes polítiques garantides per la Corona, la qual ja feia alguns anys que pretenia ajudar al desenvolupament agrari i a les classes més necessitades, però ara mitjançant una política de lliure circulació de grans.

L'any 1789 –i el desordre que va viure– varen representar una fita molt important en aquest procés. En aquella data la Corona decideix donar una volta més en el seu procés de liberalització en la comercialització de cereals. Per això una provisió reial reprèn la normativa de 1765 i prohibeix que ningú fixi preus als grans ni es permetin els atravessadors.⁵³ Malgrat aquest intent de liberalització, la provisió també estableix normes per assegurar que no s'especularà amb aquestes vitualles. De fet, com es veu, el problema no era ni l'oferta ni la demanda, sinó els intermediaris (*atravessadors*), que eren vistos com a persones mancades de cor i disposades a fer qualsevol cosa per un grapat de diners.

⁵² ABEV, Varis 242, doc. 66, p. 364.

⁵³ *Real provision de los señores del Consejo por la qual se manda guardar...* Madrid, 1789. Sp.

Els fets de 1789 varen servir perquè el corregidor de Vic, Josep Federico i Aguiar, ordenés l'any següent una reimpressió de la reial cèdula que intentava evitar l'abús dels monopolis en el comerç dels grans. En ella s'establia que la pragmàtica de 1765, en què s'abolia la taxa de grans i se'n permetia el lliure comerç, modificada per la provisió de juliol de 1789, havia resultat ineficaç en els seus objectius, bé perquè hi havia menys comerciants de grans del que es pensava, bé perquè aquests no complien la normativa. Entre els fraus detectats hi havia el fet de no portar els grans als magatzems (*troxes*) públics, “(...) ò ya valiendose de los medios reprovados de anticipar caudales á los Labradores à pagar en granos al tiempo de la cosecha à precios moderados (...)”. Per això s'havia encarregat al comte de Campomanes que estudiés la seva reforma, “(...) conciliando el beneficio de los Labradores y la comodidad posible de los consumidores (...)”.⁵⁴

El rei, en aquesta reial cèdula, feia extensible a la resta de la Corona una normativa que fins llavors només havia afectat algunes zones cerealístiques de Castella amb la qual s'intentava evitar que la manca de diners fes que els pagesos venguessin la seva collita abans de l'estiu, fet que els posava a mans dels especuladors de grans. Aquest document establia el tipus d'interès monetari que caldria pagar per aquesta mena de préstecs i en prohibia qualsevol altra forma d'intercanvi. Així, es tractava de protegir els llauradors, els quals no podrien malvendre els grans i la palla als especuladors, sinó que haurien de tornar els préstecs en diners i amb interessos.

Com es veu, en aquest moment ja es començava a tenir consciència que mantenir els preus taxats a un nivell “moralment correcte” protegia els interessos dels estrats més pobres de la societat, però també suposava la limitació d'una de les poques vies que existien per a la millora agrícola i per al progrés de la pagesia més ben assentada. Mantenir els preus baixos taxant-los impedia l'acumulació de capitals dels propietaris i arrendataris catalans.⁵⁵

La protecció de les classes populars que tradicionalment s'havia posat en pràctica amb la taxació del preu d'alguns aliments xocava al final de l'edat moderna amb una societat que cada cop estava més interessada a generar riquesa. De manera que va arribar un moment en què la protecció dels febles es va començar a veure com un atac als interessos dels propietaris i arrendataris. Així el governador militar i polític de Vic, Francesc Antoni de Borràs, al desembre de 1802, feia públic un escrit reial que, partint de la pragmàtica de 1765 i normes posteriors de l'any 1790 sobre el comerç de grans, posava de manifest la intenció de “(...) evitar todo abuso en el comercio de granos, y que este quede en términos de que se estanquen en monopolistas, y circulen para el consumo y abastecimiento del Reyno (...)” de manera que es conciliessin “(...) el beneficio de los Labradores y la comodidad posible de los consumidores, sin intervencion de manos intermedias que obsten á estos loables objetos.”⁵⁶ Per fer-ho i evitar la “codicia de los tenedores del trigo, que le reservan con la esperanza de que se aumente el precio” s'havia acordat que es fes complir la Reial Cèdula de 16 de juliol de 1790 que intentava evitar l'especulació amb els cereals.⁵⁷

Diferències amb el personer

Fins aquí s'ha vist la intervenció municipal del mercat en benefici de les capes socials més necessitades, especialment en els moments més difícil i d'escassetat. També s'han analitzat els

⁵⁴ *Real Cedula de S. M y señores del consejo en que se prescriben las reglas convenientes para evitar todo abuso y monopolio en el comercio de granos...* Vic, 1790 (originàriament imprès a Madrid).

⁵⁵ Així ho deixa veure el document 169 de l'ABEV, Mensa Episcopal, 1123.

⁵⁶ ABEV, Mensa Episcopal, 1126, doc. 98.

⁵⁷ ABEV, Mensa Episcopal, 1126, doc. 98.

canvis que s'hi han anat produint fins arribar al segle XVIII. Tal com va plantejar Thompson (1979), les classes populars tenien un sentit moral del funcionament econòmic i aquest era el rerefons que justificava les seves actuacions davant dels episodis de pujada de preu i manca de proveïments.

En el cas que estem estudiant, després d'un període en què l'autoritat municipal es va anar fent càrrec de la gestió de les vitualles bàsiques, es va produir un procés de liberalització que es va incrementar a la segona meitat del segle XVIII per la nova normativa estatal. Mentre això passava, les classes populars seguien pensant que tenien dret a poder accedir al blat o al pa per sobreviure.

En el cas de Vic, el síndic personer que va haver de fer front a la revolta de 1789 va mostrar una posició lligada a les antigues polítiques més proteccionistes. Efectivament, Miquel Saura i Febrer, síndic personer de Vic, després dels fets de 1789 va escriure un memorial que anava dirigit al comte de Floridablanca, signat a Vic el 24 de setembre de 1789, amb la intenció de fer-lo arribar al monarca. En aquest document, Saura no s'estigué de donar les culpes als especuladors i de demanar la protecció dels elements més pobres de la societat vigatana. Saura es queixava dels monopolis que es donaven en el cas del blat i que l'Ajuntament no el deixava assistir a la presa de decisions sobre l'abastament de pa a la ciutat.⁵⁸

En aquest memorial Saura deia que, de la informació que tenia l'alcalde major, es despenia que la causa dels fets de 1789 havia estat “(...) *la poca vigilancia de las Justicias, y Ayuntamiento que á no haverlo mirado tan indiferentemente no habria la Pleve propasado a los limites de la Razon.*” La causa de la pujada dels preus, continua, havia estat “*el poco cuidado de las Justicias y Ayuntamiento en procurar y zelar que los abastos publicos tan recomendados por nuestro soberano no se paguen á precios irregulares, y excesivos (...)*”. Per això creia que caldria fer-hi intervenir la Sala del Crim de la Corona “(...) *para quitar de raiz la opresion con que viben los Ciudadanos en el primer alimento*”. Per això demanava la supressió dels forns privats:

*“No extrañe V. E, pida la abolicion de Panaderos, respecto que esta ciudad ya tiene su panaderia particular, y pribativa para el abasto de sus vecinos; qual pribativa detendio constantemente el Ayuntamiento en el año 1746 segun consta de la adjunta certificacion, vajo cuyo concepto parece deverian darse las mas serias providencias para contener el que aquellos Panaderos ni otro particular alguno haga este comercio perjudicial al publico, y á dicha pribativa.”*⁵⁹

⁵⁸ “*La esterilidad, y miseria que esta infeliz Ciudad padece no obstante las cosechas con que Dios le beneficia es producida por la abaricia (sic) de algunos Panaderos, que en perjuicio de la utilidad publica, y de la privatiba de la fleca de ellos á unos precios mui subidos acopian los trigos haciendose preferentes á los dueños de ellos con 5, 6 y á vezes mas [reales?] por quartera delo que se paga en los mercados; estos no tienen la menor oposicion, por que compran los trigos á los hacendados á precios irregulares, como va dicho, de donde se sigui una miseria formal en los mercados, principalmente en el ymbierno, por no salir en ellos el trigo, que acopian dichos Panaderos para sus particulares panaderias sin la menor utilidad del publico de esta Ciudad y abastecer los pueblos de otros Corregimientos. Para cumplir dichos panaderos á sus contratas es preciso el que paguen los trigos á los precios más subidos procurando con este medio la vexacion en el primer alimento de los pobres, y lo que es mas el poco peso que se experimenta en el pan regular.*” Memorial (dirigit al comte de Floridablanca), signat a Vic el 24 de setembre de 1789. AMV, Cartas a la Ciudad, 1788 a 1790 (vol. 49). P. 177.

⁵⁹ “*Son infinitas la quejas que llegan con sentimiento mio continuamente a mis oidos de la abaricia, con que proceden algunos Ciudadanos á motivo de dejar en los troxes de sus heredades los trigos, que deverian venderse en los mercados publicos á beneficio de los pobres, si aquellos mandasen á sus inquilinos llebar los trigos en los de sus casas como lo hacian los años antecedentes á este.*”

“Esta providencia dada por los Hacendados es mui contraria á la utilidad publica, y se ve manifiestamente el dolo, y perjuicio, que ban a causar á los pobres (particularmente si subsisten los panaderos) reteniendo los trigos en los troxes de sus propiedades. A esta accion tan impropria de unos buenos Patricios les induce el considerar que los

Tot i que aquesta queixa va arribar al Consell d'Estat per via del comte de Floridablanca,⁶⁰ aquest memorial no va tenir cap efecte, perquè, després d'escoltar el Consistori, el 26 d'abril de 1790 es va enviar una carta a l'Ajuntament en què, entre altres coses, es deia “(...) *digase al Personero de dicha Ciudad Dn Miguel Saura, y Febrer que en lo sucesivo instruya sus quejas, y recursos con mas fundamento, y justificacion que los con que motivó (sic) este expediente (...)*”.⁶¹ És interessant remarcar que l'Ajuntament, a més de negar la interpretació que n'havia fet Saura, va argumentar que “*de algunos años a esta parte*” tenia arrendats els abastaments i que com a consistori només havia de vetllar pel compliment dels contractes (per tant, sembla que no hauria d'incloure el personer ni els diputats del comú en el regiment dels abastaments). També es va fer constar, un cop més, que

“(...) *en ninguna parte estaban los abastos, y en especial el trigo á precios mas comodoss y regulares, que en esa Ciudad, por la exacta observancia de las Reales Cédulas y demas ordenes comunicadas en el asunto; y por consecuencia, no se permitia ni toleraba el mas leve monopolio en este particular.*”⁶²

Els anys posteriors

El 20 d'agost de 1790 s'acordava que la fleca municipal marqués els seus pans, com ja feien les particulars, i una setmana més tard s'aprovava la proposta del corregidor José Federico que els revenedors de la ciutat tinguessin a les botigues i portes de la seva casa una “*tablilla con las armas de la ciudad, y un letrero, que diga Revendedor*”. Malgrat aquestes disposicions, vist des d'avui dia, poca cosa sembla haver canviat després dels fets de 1789. Al 1793, davant una falta de blat l'Ajuntament acorda que es faci treure els grans al mercat i s'impedeixi vendre'ls als forasters, preu per preu (8 de febrer de 1793). També es fan dos registres dels blats de la ciutat (15 de febrer i 13 d'abril) i s'ordena que els revenedors no venguin blat a casa seva i que el portin al mercat. El 24 de maig, a instància del corregidor es prohibeix que els traginers i comerciants treguin blat de la ciutat. Amb tot, el 2 d'agost de 1793 es donava un caldo de cultiu propens a una nova revolta que va exigir l'actuació municipal:

“*Acordó el Ayuntamiento, que se haga pregòn prohibiendo el que ninguno insulte á los dichos vendedores con palabras, ó dicerios por motivo alguno, bajo la pena de tres dias de arresto en sus casas, y en caso de reincidencia de ocho dias de carcel; prohibiendo igualmente el indagar el nombre de los dueños de los tales granos*”.⁶³

Panaderos ya ban continuamente a preferirse con cinco o seis reales mas por quartera á los dueños que asi retienen los trigos. De lo referido resulta y puede inferir V. E. la opresion que padecen los pobres, y la miseria que han de experimentar si los Panaderos continuan en sus tareas, y no se toma por V. E. la provision mas pronta y seria para pribarlos de amazar, y dar pan en trueque en esta Ciudad, y su Corregimiento.” Memorial (dirigit al comte de Floridablanca)... AMV, Cartas a la Ciudad, 1788 a 1790 (vol. 49). P. 177.

⁶⁰ Carta de l'11 de maig de 1790, dirigida a l'Ajuntament. Cartas a la Ciudad, 1788 a 1790 (vol. 49). P. 201.

⁶¹ AMV, Cartas a la Ciudad, 1788 a 1790 (vol. 49). P. 199.

⁶² Carta de l'11 de maig de 1790, dirigida a l'Ajuntament. AMV, Cartas a la Ciudad, 1788 a 1790 (vol. 49). P. 201.

⁶³ AMV, Llibre d'acords, 2 d'agost de 1793.

Malgrat la nova concepció i la nova manera de gestionar els abastaments de cereals, l'Església i el poder municipal encara continuaran protegint els consumidors més febles: la primavera de 1793 es demanava al bisbe Veyan i Mola que es venguessin al mercat, i no a les cases o als convents, els blats en poder dels eclesiàstics. En la resposta del 16 d'abril de 1793, el bisbe Veyan deia que tenia establert que tots els grans, excepte els que necessitava “*para el gasto de mi familia se vayan vendiendo poco a poco en los mercados a fin de fomentar el surtimiento del Pueblo, y contener en quanto a mi depende la subida de los precios*”.⁶⁴

Tal com es veu, sembla que, si més no sobre el paper, la jerarquia eclesiàstica estava interessada a protegir la part més feble de la societat vigatana. Una cosa força diferent passava en aquelles mateixes dates amb la Corona, la qual havia aprovat reglamentacions que ordenaven l'ingrés a l'exèrcit o en casos de misericòrdia de les persones desvagades. Però aquest és un altre tema que caldrà desenvolupar en un altre article.

Igualment, al 1794, Jaume Rubio, alcalde major i corregidor en funcions de Vic i el seu partit, feia publicar un ban en què es repetia el que s'havia establert al 1772 i en anys posteriors per assegurar que algunes vitualles passessin per la plaça i no s'hi poguessin revendre amb guanys.⁶⁵ Les mateixes idees es troben en una ordre de Juan Desfontaines, governador militar i polític de la ciutat de Vic del 21 de maig de 1787. Igualment, el 14 de juny de 1796 Josep Boix, sobrestant de la fleca de la ciutat, es queixa que un forner de Tona, Benet Prats, entra pa a la ciutat amb l'excusa que el du a Berga i s'acorda que li controlin el pa que porta.⁶⁶ Poca cosa sembla haver canviat des de 1789.

Acabem el nostre repàs el 8 d'agost de 1800, quan en vista d'una circular relativa a què totes les ciutats i pobles del principat “(...) *en lo sucesivo aseguren el abasto del pan por medio de arriendo, ó lo administren los Ayuntamientos en su caso, y lugar (...)*” es fa saber que l'abastament del forn públic de Vic corre a càrrec dels col·legis i gremis de la ciutat, els quals estan obligats a donar l'abastament del pa. Definitivament, poca cosa havia canviat, a nivell municipal, des dels fets de 1789.

Conclusions

A manera de resum, es pot dir que els fets de 1789 varen desencadenar-se per un episodi de fred extraordinari que va deixar sense possibilitat d'alimentació les masses populars, però en el rerefons hi havia un clima de canvi en la gestió de les persones necessitades i, sobretot, dels abastaments de productes de primera necessitat. De mercats protegits amb preus taxats, al segle XVIII es va passar a una certa liberalització del comerç que pretenia defensar els interessos de pagesos i hisendats. La introducció a la ciutat de fleques fora del control municipal, on el pa es venia al preu de mercat, i la nova normativa estatal sobre proveïment de grans varen permetre

⁶⁴ ABEV, Mensa Episcopal, 1121, doc 25 (13 abril 1793).

⁶⁵ Ban del 21 de gener de 1794. AMV, 13.31. Bans vigatans.

⁶⁶ El 18 d'octubre de 1776, l'Ajuntament havia de complir una sentència de l'Audiència que autoritzava el forner Benet Prats a “(...) *seguir la costumbre de tomar dinero, y bolver pan, limitandose en el trueque al pan que se acostumbra amazar en las casas de particulares*”. Més endavant, el 27 d'octubre de 1786, Benet Prats, Josep Jutglar i Antoni Mas demanaven permís per coure pa de torna (*trueque*) i altres propis del seu ofici en els forns particulars que tenien en les seves cases, com a condició per fer-se càrrec de l'arrendament del forn de Sant Just. Recordem que Antoni Mas havia demanat permís per vendre pa de torna al 1734 i al 1746 i que l'Ajuntament s'hi havia oposat. Amb la seva proposta, però, el sector privat feia entrada en el sector flequer de la ciutat.

diferències importants de preus, de manera que quan els preus foren massa baixos –per la presència d'establiments municipals amb preus artificialment reduïts o per altres raons- els comerciants de grans varen desatendre el seu abastament i conduïren el gra als proveïdors que els pagaven a millor preu. En aquell context, una crisi de subsistències, encara habituals al segle XVIII, va donar lloc a l'aixecament popular.

De tota manera, el que les dones, joves i persones necessitades reclamaven era allò que el poder municipal havia fet tradicionalment, fins i tot amb l'aprovació de la monarquia: proveir el mercat a un preu accessible per als més desfavorits. A més a més, aplicaven les mateixes sancions que s'havien aplicat dècades enrere.

Finalment queden dos elements per tractar. El primer és fins a quin punt l'arribada de Jaume Vilardell a la ciutat de Vic, després dels fets de Mataró, va poder tenir incidència en els aldarulls de la nit del 9 al 10 de maig. Vilardell era simplement una persona que fugia de la justícia mataronina o formava part d'algun grup organitzat amb intencions polítiques? Aquest punt queda pendent d'una anàlisi més aprofundida, si la documentació ho permet.

El segon element és fins a quin punt les persones que varen tenir implicació en els fets eren *castellans nous* (gitanos), com Eduard Junyent (1976) deia que s'havia pensat posteriorment. La documentació consultada desmenteix aquesta participació i tampoc, en el context de persecució política i social d'aquest col·lectiu, no s'entendria la protecció municipal dels implicats en els fets si haguessin estat gitanos o persones no arrelades a la ciutat. Sí que és cert, però, que en aquelles dates, diversos pregons fent saber la normativa reial en contra d'aquest col·lectiu varen ser llegits a la ciutat, com demostra la documentació municipal. Però, repetim, no hem estat capaços de trobar-hi cap implicació en aquests aldarulls.

Sant Martí de Centelles, abril de 2009

Bibliografia citada

- ALBAREDA, J.; FIGUEROLA, J.; MOLIST, M.; OLLICH, I. *Història d'Osona*. Vic: Eumo, 1984.
- CASTELLS, Irene. "Els rebomboris del pa de 1789 a Barcelona". *Recerques. Història, Economia, Cultura*, 1 (1970), p. 51-81.
- DUNLAP, Riley E. "Evolución de la sociología del medio ambiente: breve historia y valoración de la experiencia estadounidenses". A: REDCLIFT, Michael; WOODGATE, Graham. *Sociología del medio ambiente. Una perspectiva internacional*. Madrid: McGraw-Hill, 2002. P. 3-25.
- FAGAN, Brian. *La pequeña edad de hielo. Cómo el clima afectó a la historia de Europa. 1300-1850*. Barcelona: Gedisa, 2008.
- HERNANDES I MOSELLA, Eloi. *Memòries de Salvador Devant. Reconstrucció del dietari d'un pagès del segle XVIII* [En línia], 2005. <<http://www.recercat.net/handle/2072/3690>> [Consulta: 15 de desembre de 2008].
- JUNYENT, Eduard. *Jurisdiccions i privilegis de la ciutat de Vich*. Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 1969.
- JUNYENT, Eduard. *La ciutat de Vic i la seva història*. Barcelona: Curial, 1976.
- MOREU-REY, Enric. *Revolució a Barcelona el 1789*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1967.
- PUCHADES I BATALLER, Ramon J. *Als ulls de Déu, als ulls dels homes. Estereotips morals i percepció social d'algunes figures professionals en la societat medieval valenciana*. València: Universitat de València, 1999.
- ROURA I AULINAS, Lluís. *Subjecció i revolta en el segle de la Nova Planta*. Vic: Eumo editorial, 2005.
- THOMPSON, Edward P. *Tradición, revuelta y consciencia de clase. Estudios sobre la crisis de la sociedad preindustrial*. Barcelona: Edt. Crítica, 1979.